

A FÉMKERESŐ MŰSZERES TEREPEJÁRÁSOKTÓL A KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZETIG BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYÉBEN

BAKOS GÁBOR¹

Magyar Régészet 9. évf. (2020), 2. szám, pp. 65–70. doi: <https://doi.org/10.36245/mr.2020.2.3>

A múzeumbarát önkéntesek részvétele a régészetben egyre nagyobb jelentőséggel bír, bár hazánkban erre még nem született egységesen kidolgozott megoldás – megyéenként változó a helyzet kezelése. Az elmúlt években különösen hangsúlyossá vált ez a kérdés a fémkereső műszeres vagy a bármilyen más formában segíteni akaró civilek esetében. Bár egy-egy fémkeresős bevonása a régészek munkájába korábban sem volt példa nélküli, ám a nagyszabású, kiterjedt együttműködési rendszerek még mindig újdonságnak számítanak. A miskolci Herman Ottó Múzeumban 2015 elején indultak meg az első kísérletek az általuk kidolgozott komplex modell gyakorlati alkalmazására. A kísérlet sikeresnek bizonyult, és egy folyamatosan fejlődő, rendkívül eredményes projektté vált. A program továbbra is formálódik és alkalmazkodik a lehetőségekhez, mindemellett a szakmai elvárások maximális betartására törekszik. Jelen cikk arra vállalkozik, hogy kétféle szempontból is bemutassa ezt a folyamatot, hiszen a szerzője – a múzeum régésztechnikusaként – részt vesz nemcsak a fémkeresős csoport tevékenységében, hanem a helyi program kidolgozásában és irányításában, majd az ott szerzett tapasztalatok hasznosításában.

A közösségi régészet, a civilek részvétele a múzeumok munkájában sok tekintetben új jelenség hazánkban. Valójában ez nem újdonság, hiszen akár Angliából (RENFREW, 2000; BLAND, 2008) vagy Franciaországból (LECROERE, 2016) számos példa hozható fel az önkéntesek bevonására, az ott kialakult helyzet kezelésére. Magyarországon azonban csupán az elmúlt néhány évben kezdte bontogatni a szárnyait, és bár nem élünk nagy országban, a különböző régiókban eltérő az önkéntes régészeti munkák szakmai megítélése. Minden múzeum, amely valamilyen módon belekezdett ebbe, a saját igényeihez és lehetőségeihez mérten alakított ki egy rendszert, melynek célkitűzése az volt, hogy a szakma szigorú szabályait betartva összehozza az elhivatott civilek tömegét a múzeummal. Ez természetesen helyes dolog, hiszen a múzeumoknak maguknak kell meghatározniuk azokat az irányelveket, amelyek a lehetőségeikhez mérten a legmegfelelőbbek.

A civilek megjelenése minden fél számára előnyös helyzet, hiszen a régészettudomány visszajelzést kap arra, hogy az önkéntesek segítségével teheti gyorsabbá, gördülékenyebbé a munkáit. A segítők pedig közelebb kerülhetnek a múzeumok mindennapjaihoz; részt vállalhatnak a munkáikban; közös erővel, szakmai irányítás alatt tehetnek valamit a pusztuló régészeti örökségünk védelméért, a közös hagyatékunkért.

A különböző példák között említhetjük a Bíró Gyöngyvér és Rózsa Zoltán vezette orosházi összefogást (BÍRÓ et al., 2017); Rácz Tibor Ákosnak a Pest megyében jól működő és a megye határait is lassan átlépő kezdeményezését, amely napjainkban már egyesületi szinten funkcionál (RÁ CZ, 2019); valamint a Nemzeti Múzeum sikeres munkáit (MNM, 2020).

Miskolcon 2015 első negyedévében kezdtek kibontakozni a Herman Ottó Múzeumban azok a gondolatok, amelyek megalapozták a saját, egyéni elképzeléseimen alapuló, szakmai szempontú rendszerbe foglalt nagyszabású és komplex mintát. Szerencsés helyzet alakult ki, hiszen mind a múzeum, mind az intézményünk munkái iránt érdeklődők többsége nyitott volt a kétoldalú eszmecserére, amely lehetővé tette a közös projekt útnak indulását. A véletlennek tudható be, hogy éppen ebben az évben indult el az Európai Régészeti Tanács Amersfoort programja (EAC, 2015), amelynek az egyik kulcskérdése a régészet társadalomba történő beágyazása. A program célja az, hogy speciális témákra összpontosítva jövőképet állítson a régészeti örökségkezelésnek, lendületet adjon a régészeti örökség védelméről szóló Valletta Egyezménynek, és segítse a kulturális örökség társadalmi értékeivel foglalkozó Farói Egyezmény megvalósítását. A program válaszokat keres arra az igényre, miszerint az elméletet és a gyakorlatot a 21. századi európai régészettu-

¹ Herman Ottó Múzeum, Miskolc. E-mail: b.gabor@hotmail.com

domány és a társadalom igényeihez mérten át kell alakítani (CoE & EAC, 2019), ahogy arra már az örökségkezelésnek platformot biztosító Európai Régészeti Tanács (EAC) számos európai régészeti örökséggel foglalkozó konferenciája is rávilágított.

A magyarországi helyzet változását elősegítette az a jogszabályi változás, amely a fémkereső műszerek használatát változtatta meg jelentősen. 2014 decemberében módosította a parlament először radikálisabb formában a fémkereső használatához fűződően a 2001. évi LXIV. törvényt (CSORBA, 2016). Így, amennyiben az eszköz használata nem hivatás gyakorlásához szükséges, ahhoz hatósági engedély kell. A hatósági engedély megszerzéséhez nélkülözhetetlen feltételeket 2016-ban és 2018-ban módosították, amellyel lényegében tovább pontosították a 2014-ben megfogalmazottakat. A feltárási joggal rendelkező múzeumok gyűjtőterületükön belül nem csupán véleményezhették a beérkező kérelmekben szereplő kutatási terveket, hanem már a velük kötött együttműködési megállapodás is az engedélyszerzés feltételévé vált.

Már az első megkeresések és beszélgetések pozitívak voltak, így alig vártuk, hogy a gyakorlatban is alkalmazhassuk az elképzeléseinket. Eleinte csak alig néhány intézmény kezdte meg ezt a tevékenységet kísérleti jelleggel. E mögött számos tényező állt, többek között el kellett oszlatni azt a tévhitet, amely a múzeumokkal szemben fogalmazódott meg civil fémkeresős körökben.

A miskolci program kidolgozásakor az volt a cél, hogy a múzeumot segíteni kívánó civilek egy csoportként, közösséget alkotva dolgozzanak együtt. Nem kész külföldi mintát vettünk át, hanem közösen, saját rendszer kidolgozására törekedtünk, amely a helyi adottságokhoz igazodva a legkedvezőbb működés reményét vetítette elő, továbbá bizalmat ébreszthetett az akkor még ingadozó civilek között. Végül Szőrényi Gábor András és Pusztai Tamás támogatásával létrejött az a modell, amely a mai napig szilárd alapja Borsod-Abaúj-Zemplén megye önkéntes programjának.

Az együttműködést olyan sokrétű, több társadalmi réteget és közösséget megszólító, hosszú távú célkitűzésnek láttam, amely az elvégzett munkákon túl a helyi közösségekkel megosztott információkkal védi a régészeti lelőhelyeket. A közös munkamenetet igyekeztem úgy kialakítani, hogy a lehető leghatékonyabban tudjon hasznosulni az a rengeteg energia, amit segítők az önkéntes munkájukkal belefektetnek egy-egy alkalomba. Mindenképpen nagyon szervezett és szakmailag is stabil alapokon álló, megfelelően dokumentált rendszert képzeltem el, ahol nem fordulhat elő információvesztés.

A modell kialakításakor több szempontot is figyelembe vettünk: például azt, hogy az önkéntes csapatunk legnagyobb része a munkájából adódóan leginkább a hétvégéken ér rá. Az önkénteseink szakmai ismeretei is nagyon eltérőek voltak. A jelentkezőket egy rövid beszélgetést követően bátorítom, hogy vegyenek részt egy alkalmunkon, dolgozzanak együtt velünk. Itt minden esetben tájékoztatást kapnak az alapvető feladatokról, amelyen a gyakorlati munka közben igazítunk, finomítunk, és segítünk elsajátítani a munka végzéséhez szükséges ismeretanyagot is. Ezzel a módszerrel személyre szabottabbá tehető a rendszerbe való beilleszkedés.

A folyamatos szakmai jelenlétnek több oka is van: minden segítő más és más eszközzel rendelkezik, amely különböző határfokkal vizsgálja a talajban rejlő fémtárgyakat. Ezenfelül nagyon sokat számít az is, hogy a tulajdonos mennyire ismeri a fémkereső műszerét, amellyel dolgozik. Így, ha egy adott területen több önkéntes vegyes tapasztalattal és vegyes minőségű műszerrel kutat, akkor kiegészítik egymás munkáját. Emellett ellenőrizhető a kutatás és a dokumentáció minősége, és lehetőség nyílik arra, hogy a módszereiket finomítsák, tanulhassanak egymástól. Mindemellett a szakmai koordináció nagyon fontos a tárgyak leletkörülményeinek a megfigyeléséhez.

A fémkereső műszeres bejárások mindig olyan területeket vagy lelőhelyeket érintenek, ahol anyagi források vagy humán erőforrás hiányában nem tudunk kutatásokat folytatni. Máskor viszont egy eleve ismert, de erős illegális bolygatásnak, rablásnak kitett lelőhelyet vagy annak körzetét vizsgáltuk. Ezekben az esetekben elsődleges cél a megelőzés, a lehető legtöbb emlék megmentése volt. Mindemellett a károk felmérése, dokumentálása, a szükséges lépések megtétele bizonyult még fontosnak, hogy a földben lévő régészeti korú tárgyak állaga tovább ne romolhasson. Ezenfelül tájékoztatjuk a kutatásunk iránt érdeklődőket, hogy milyen célból vagyunk jelen, és hogyan különböztethetik meg az illegálisan tevékenykedőket a múzeumok által képviselt fémkereső műszeres kutatóktól.

1. kép. Közös munka a terepen

lémát jelentene a nagy számban beérkező restaurálandó régészeti lelet, illetve a különböző, önállósult kutatók egyéni munkái után a megfelelő szakmai jelentés elkészítése. A dokumentációk határidőn belüli továbbítása az illetékes hatóságok felé, a restauráláshoz szükséges tetemes nagyságú források megteremtése is fontos kérdés. Mivel nem áll rendelkezésünkre korlátlan anyagi lehetőség, ezért a megelőző és célzott lelőhely-felderítési munka lehet csak hatékony és megfelelően kezelhető. Az előre tervezett alkalmak révén ellenőrizhető, kalkulálható mennyiségű lelet érkezik be a múzeumba (2. kép), amely e téren is kiszámíthatóbbá teszi a tevékenység esetleges anyagi vonzatát.

A dokumentálás már a terepen elkezdődik a helyszíni jegyzőkönyv vezetésével, amelyben minden információt részletesen felveszünk: a résztvevők számát, az általuk használt fémkereső műszer típusát, a helyszín ismertetését, a környezeti tényezőket, a talaj és a terület állapotát, valamint annak bolygatottságát, veszélyeztetettségét is. Fontos a talaj nedvességtartalmának a feljegyzése, hiszen a fémkereső műszerek száraz, porhanyós, esetleg frissen lazított talajban kevésbé teljesítenek jól. A leletek előkerülési pontjait kézi GPS műszerrel rögzítjük a simítózáras tasakba helyezés előtt. A tasakon feltüntetjük a rögzített pont számát, a GPS műszer számát, netán a találó nevét és a lelőhely vagy a terület megnevezését. A leletkísérő lapok megírása már a kitejítés és a száradás után irodai körülmények között történik, mivel a tárgyak gyakran nedvesek, ami olvashatatlanná teszi a mellettük elhelyezett papírlapokat. A rögzített pontokhoz még társul egy egyéni, a GPS műszer által jegyzett nyomvonal. Így a térinformatikai feldolgozás során értelmezhetővé válik, hogy a kisebb leletsűrűségű vagy leletmentes területeken a kutató kevésbé alapos műszerhasználata vagy egyéb ok miatt nem talált leletet.

Az önkénteseinket nemcsak a terepi munkáinkba szerettük volna bevonni, hanem célunk volt az is, hogy megismerhessék intézményünk hétköznapi életének a működését, és a múzeumi „vérkeringés”

A program elején el kellett döntenem, hogy a múzeum keretein belül megszervezett csoportos alkalmakra vagy az egyénileg, kis csoportokban tevékenykedő, némiképp független önkéntes civilek segítségére támaszkodom inkább. Elképzelésem szerint a közös munka a kulcsfontosságú elem (1. kép). A pontosság, a rendszeresség, azaz a szervezett, tematikus kutatások teszik komolylyá és hasznossá a munkát. Nem indítok tervezett terepbejárásokat, műszeres leletfelderítéseket azokon a lelőhelyeken, amelyek nincsenek közvetlen veszélynek kitéve, vagy az aktuális kutatásaink nem érintik őket.

Mint minden múzeumnak, a miskolcinak is problémát jelentene a nagy számban beérkező restaurálandó régészeti lelet, illetve a különböző, önállósult kutatók egyéni munkái után a megfelelő szakmai jelentés elkészítése.

2. kép. Restaurálandó lelet

részévé válhassanak. A terepi kutatási napokat az előkerült leletek irodai feldolgozása követi, ezáltal önkénteseink első kézből értesülhetnek azokról az információkról, amelyeket az adott kutatás során szereztünk, és amelyek már értelmezhetővé váltak a feldolgozás első lépcsőjében. Az önkéntesek szerepe azonban nem korlátozódik leletcsomagolásra és fémkeresős kutatásokra. Segítségükre már számtalanszor támaszkodtunk múzeumi rendezvényeinken, ásatásainkon, egyéb terepbejárási munkáinkon.

Kezdetben mindössze 2–3 fővel dolgoztunk együtt, amely könnyen kezelhető, kevés koordinációs munkát igénylő feladat volt. A résztvevők száma folyamatosan nőtt, 2020-ra már elérte a több mint 60 főt. Ekkora létszámú csoportnál – főleg, ha kizárólag közös, a múzeum által előre megtervezett kutatási rendszerben gondolkodom továbbra is – nagy fokú szervezettség szükséges.

Emellett 2020 elejétől elindult a Herman Ottó Múzeum keretein belül egy oktatási program is, ahol a segítő szándékú önkéntesek nem csak a különböző korok leleteivel és a korszakok fogalmával ismerkedhetnek meg. A régészeti korok megismerésén túl alapvető módszertani fogalmakkal és topográfiai alapismertekkel bővíthetik a tudásukat, amelyet a későbbiekben a terepi munkák során is jó eséllyel hasznosíthatnak.

A közös értékeinkért folyó küzdelemben nem ritka a különböző helyről érkezett csapatok közös munkája sem. Ilyen többek között a mohácsi csatatér-kutatási projekt, amely évről évre egyre nagyobb sikereket ér el (SZABÓ et al., 2016). Hasonló elképzelésen alapul az a komplex, Laszlovszky József által vezetett kutatás, amely több intézmény és régió civil segítőit fogja össze. Megyénk területén az egyik fő feladatként a muhi csatatér feltérképezését tűzte ki célul, melynek természetesen a Herman Ottó Múzeum munkatársai és civil segítői is aktív részesei (LASZLOVSZKY, 2017). Emellett lelkes segítőink aktív résztvevői az ELTE bronzkori erődöket, depókat vizsgáló programjának is, amelynek már korábbi, lenyűgöző eredményei tökéletesen megmutatják a fémkereső műszerek hasznosságát a régészetben (V. SZABÓ, CZAJLIK & REMÉNYI, 2014).

ÖSSZEGZÉS

Fontos hangsúlyozni – ami sok fórumon és felületen is olvasható volt –, hogy a fémkereső műszeres kutatások, terepbejárások még nem összetett közösségi régészeti programok, de az érdeklődők leginkább ennek hatására lépnek kapcsolatba a múzeumokkal.

A közösségi régészeti tevékenységünk hosszabb távú célkitűzésének első lépése nemcsak azt jelenti, hogy a munkáinkba bevonjuk a részt vállaló civileket, hanem azt is, hogy a kutatásainkat, eredményeinket szélesebb körben tesszük ismertté. Fel kell hívjuk a földtulajdonosok és a települések lakóinak a figyelmét azokra a kulturális értékekre, amelyek kis odafigyeléssel megmenthetők és értelmezhetők. Ezekből az eredményekből pedig olyan egységes történet alkotható, amely hatékonyan kitágítja az ismereteinket az előttünk itt élt emberek hétköznapjairól. Ezzel nem csupán a települések történetét tesszük gazdagabbá, hanem új szemléletmódot is vihetünk a régészetbe. Azáltal, hogy a falvak, városok és az ott élő civilek érdekeltté válnak a saját múltjuk megőrzésében, nagyobb szerepet kaphat az örökség védelme. E kezdeményezés kapcsán pedig a lakosok nagyobb eséllyel hívják fel a hatóságok, valamint a szakma figyelmét a saját örökségüknek is tekintett emlékek felszínre kerülésére, esetleges pusztulására.

Ennek egyik élen járó intézménye a miskolci Herman Ottó Múzeum, amely ma már több mint 60 fős csapattal végzi a rendszeres kutatásainkat. Az együttműködési kezdeményezések és a már meglévő rendszerek között még sajnos nincs szorosabb koordináció, mindenki a maga módján képzei el annak jövőjét. Hosszú távon azonban elengedhetetlen, hogy a szakma egésze nyitottá váljon erre a kérdéskörre (V. SZABÓ, 2009), és mindenképpen szükséges egy egységes rendszer kidolgozása. Ez kétoldalú kommunikációval és közös protokoll kidolgozásával sokkal hatékonyabbá tehető, országos szintűvé emelhető.

Jelenleg az aktív együttműködések az ország különböző részein más-más szabályok szerint működnek, és egyes megyékben ezek el sem indultak. A meglévők között is komoly különbségek mutatkoznak, hiszen egyes múzeumok abszolút szabad kezet adnak a segítőknak. Emellett vannak, akik a különböző munkákra, egyéb kutatásaikra hívják segítségül a civileket, akik ezt követően együtt dolgoznak a területen a régésszel.

A közösségi régészeti programoknak ezenfelül élesen el kell távolodniuk a tárgyközpontú szemlélettől. A közös cél a kapacitáshiánnyal rendelkező múzeumok tehermentesítése és emellett egy komoly elhatáro-

Bakos Gábor • A fémkereső műszeres terepbejárásoktól a közösségi régészetig Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

zás, amelynek eredményeképpen létrejöhetnek új publikációk, kiállítások, előadássorozatok. Ezek azok a mozzanatok, amelyek az embereket közelebb hozhatják a saját múltjuk jobb megismeréséhez, a régészeti emlékeik megóvásához.

Nagyon hosszú út elején tart az ügy, és még rengeteg a teendő, a megoldásra váró probléma. Az együttműködések, a különböző egyéb programok, a szervezetek közötti folyamatos kapcsolattartás, információcsere, valamint a bizonyos helyeken jelenlévő komoly dokumentációs hiányosságok megoldása lehet az a cél, amellyel a következő időszakban kell foglalkoznunk.

AJÁNLOTT IRODALOM

Hudák, K. (2016). Egy államhatárokon átívelő társadalmi probléma – A régészeti célú fémkeresőzés múltja és jelene Magyarországon. *Határrendészeti Tanulmányok* 13 (1), 84–106.

Rácz, T. Á. (2017). Fémkeresősök a múzeum kötelékében. Közösségi régészeti modell építése Pest megyében. *Magyar Régészet* 6 (3) [2017 ősz], 1–7.

V. Szabó, G. (2009). Kincsek a föld alatt. Elrejtett bronzkori fémek nyomában. In Anders A., Szabó M. & Raczy P. (szerk.), *Régészeti dimenziók. Tanulmányok az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. A 2008. évi Magyar Tudomány Ünnepe keretében elhangzott előadások* (pp. 123–138). Budapest: ELTE BTK Régészettudományi Intézet.

V. Szabó, G. (2019). *Bronzkori kincsek Magyarországon. Földbe rejtett fegyverek, eszközök, ékszerek nyomában*. Budapest: Archaeolingua.

BIBLIOGRÁFIA

Bíró, Gy. & Rózsa, Z. (2017). Orosháza és vidéke 15–16. századi múltjáról. Utazó és időszaki kiállítás. *Magyar Régészet* 6 (2) [2017 nyár], 2–6.

Bland, R. F. (2008). The development and future of the Treasure Act and Portable Antiquities Scheme. In S. Thomas & P. Stone (eds.), *Metal Detecting and Archaeology* (pp. 63–86). Woodbridge: The Boydell Press.

CoE [Council of Europe] & EAC [Europae Archaeologiae Consilium] (2019). Strategy 21: Archaeological Heritage Management in Europe. <https://rm.coe.int/strategy-21-archaeological-heritage-management-in-europe-in-less-than-/16808e9905> Letöltés: 2020. május 9.

EAC [Europae Archaeologiae Consilium] (2015). Amersfoort Agenda – Setting the agenda for the future of archaeological heritage management in Europe. https://f64366e3-8f7d-4b63-9edf-5000e2bef85b.filesusr.com/ugd/881a59_867792b3d3ae40cba005bd026f43a006.pdf Letöltés: 2020. május 9.

Csorba, Gy. (2016). Fémkereső műszerek. Infojegyzet 2016/20 [2016. május 5]. https://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_20_femkeresok.pdf/2918a3d3-f10e-4d33-b036-12d6fe3852fe Letöltés: 2020. január 25.

Laszlovszky, J. (2017). Fémkeresős kutatások Magyarországon. Új programok, eredmények. *Magyar Régészet* 6 (2) [2017 nyár], 1.

Bakos Gábor • A fémkereső műszeres terepbejárásoktól a közösségi régészetig Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Lecroere, T. (2016). "There Is None So Blind as Those Who Won't See": Metal Detecting and Archaeology in France. *Open Archaeology* 2, 182–193.

MNM [Magyar Nemzeti Múzeum] (2020). Közösségi Régészeti Program. <https://www.facebook.com/MNM-K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi-R%C3%A9g%C3%A9szeti-Program-115976339811208/>

Letöltés: 2020. május 9.

Rácz, T. Á. (2019). Közösségi régészet. Egy új kutatási eljárás születése. *Múzeumcafé: a múzeumok magazinja* 13 (4), 149–157.

Renfrew, C. (2000). *Loot, Legitimacy and Ownership: The Ethical Crisis in Archaeology*. London: Duckworth.

Szabó, M., Bertók, G., Gáti, Cs. & Szajcsán, É. (2016). A mohácsi csatatér kutatása. Az első országos fémkeresős szakmai hétvége és tanulságai. *Magyar Régészet* 5 (2) [2016 nyár], 1–7.

V. Szabó, G. (2009). Kincsek a föld alatt. Elrejtett bronzkori fémek nyomában. In Anders A., Szabó M. & Raczky P. (szerk.), *Régészeti dimenziók. Tanulmányok az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. A 2008. évi Magyar Tudomány Ünnepe keretében elhangzott előadások* (pp. 123–138). Budapest: ELTE BTK Régészettudományi Intézet.

V. Szabó, G., Czajlik, Z. & Reményi, L. (2017). Egy vaskori fegyveres konfliktus nyomai. Új topográfiai eredmények a dédestapolcsányi Verebce-tető kutatásában I. *Magyar Régészet* 3 (1) [2014 tavasz], 1–6.